

УДК 373.013

Коберник О. М.*

ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНА ОСНОВА ТА ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ У ШКОЛІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-прикладних основ проектування як інноваційної технології управління виховним процесом у школі. Використано такі методи дослідження: теоретико-критичний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, а також порівняння, систематизацію, узагальнення здобутої інформації. Доведено, що традиційно виховний процес уявлявся теоретиками і здійснювався в практиці як моносуб'єктний, який відображає зовнішній бік виховного процесу, тільки діяльність вихователя. Управління виховним процесом здійснюється без глибокого його аналізу, не визначаються стратегічні й тактичні цілі та педагогічні завдання виховання. Це пов'язано з проектуванням особистісно розвивальної взаємодії, що розглядається як попереднє цілеспрямоване творче визначення й конструювання програми діяльності суб'єктів педагогічного процесу у їх взаємодії, яка спрямована на забезпечення особистісно розвивального підходу у вихованні молодого покоління.

Ключові слова: проектування, управління, виховний процес, принципи, загальноосвітня школа, проектна технологія, виховання, педагогічні умови.

Аналіз сучасної складної та повної суперечностей виховної ситуації свідчить, що виховний процес у загальноосвітній школі становить собою набір стандартних заходів, за якого вихованець стає лише об'єктом дисциплінарних впливів, має інформаційно-просвітницький характер, що орієнтується переважно на методи заохочення та покарання. Їх домінування у виховній практиці призвело до культивування пристосовницької моралі, моралі вигоди.

Більшість дітей розвивається деструктивно, тобто їх проблеми не вирішуються, а швидше накопичуються. Цілісний розвиток і виховання учнів протягом усіх років їх навчання в школі вирішується скоріше інтуїтивно, оскільки цілеспрямованої стратегії його формування педагога не мають. Такий стан справ не забезпечує повною мірою можливості для саморозвитку школяра, процес особистісного становлення індивіда, його фізичний, психічний, соціальний і духовний розвиток залишається стихійним і нерегульованим, виховна діяльність здійснюється узагальнено, без урахування тих змін, що відбулися в розвитку сучасного школяра під впливом соціально-політичних, економічних, екологічних та інших чинників. Не завжди враховуються зрослі вимоги та поінформованість вихованців школи.

Традиційно виховний процес уявлявся теоретиками і здійснювався на практиці як моносуб'єктний. Тому й не дивно, що й нині в більшості підручників з педагогіки виховання трактувалося як спеціально організований педагогічний вплив на особистість дитини. Це визначення відображає зовнішній бік виховного процесу, тільки діяльність вихователя. Але зовнішній вплив може викликати як позитивну, так і негативну реакцію, або ж бути нейтральним. Цей підхід має однобічний, технологічний характер, бо основна увага зосереджується на діяльності педагога. Учитель виступає в ролі суб'єкта навчально-виховного процесу, а учень – у ролі об'єкта. Управління виховним процесом здійснюється без глибокого його аналізу, не визначаються стратегічні й тактичні цілі та педагогічні завдання виховання.

Ці обставини вимагають зміни парадигми виховання, нової логіки побудови та управління виховним процесом, нових технологій педагогічної діяльності, де б органічно поєднувалася теорія і практика, усвідомлено формувалася виховна стратегія закладу освіти. А це пов'язано із проектуванням особистісно розвивальної взаємодії, де визначальним є виховання в широкому розумінні цього слова, бо включає в себе як навчання, так і власне виховання. У сучасному розумінні процес виховання – це

© Коберник О. М.

закономірна, неперервна і послідовна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів, набуття ними індивідуального досвіду у фізичній, психічній, соціальній та духовній сферах життєдіяльності (О. Киричук). Таке трактування дає можливість розглядати виховання як соціально-особистісне явище, в якому і педагог, і вихованець є суб'єктами взаємодії, педагогічно доцільної, морально-естетичної, на рівні співробітництва та співтворчості.

Психолого-педагогічне проектування, яке є теоретико-прикладним напрямком педагогіки, є засобом реалізації особистісно розвивального підходу в управлінні виховним процесом.

До проблеми педагогічного проектування зверталися відомі педагоги і психологи, вивчаючи: 1) розвиток особистості школяра; 2) діяльність і спілкування учнів у їх взаємозв'язку; 3) процес формування особистості вчителя; 4) організацію навчально-виховного процесу.

Найбільш глибоко і всебічно науковці підійшли до обґрунтування потреби, сутності і процедури проектування розвитку особистості. Уперше у вітчизняній педагогіці актуальність цієї проблеми було визначено А. Макаренком, який у результаті своєї новаторської педагогічної діяльності дійшов філософсько-педагогічного висновку про проектування особистості як об'єкта педагогічної роботи [5]. Подібну думку неодноразово підкреслював і В. Сухомлинський, багатогранну педагогічну спадщину якого наповнює ідея проектування людини і який вказував на те, що «... проектування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку і сьогодні, і в майбутньому, – це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема» [7, с. 408].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що дослідники, розглядаючи проблему проектування, пов'язують її з особистістю учня як найбільш простим видом проектування. Зокрема класик української психології Г. Костюк підкреслював, що «виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості..., виховувати – це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості і керувати здійсненням накреслених проєктів» [4, с. 308].

Проектування, на думку О. Притики, В. Федорова, В. Галузинського, – це науково обґрунтована взаємодія в педагогічному процесі між конкретними і загальними цілями виховання, що відображає діалектику взаємодії мети і засобів виховання з основними тенденціями розвитку особистості [6].

Процес проектування пов'язують також із педагогічною діяльністю, оскільки багато вчених (В. Загв'язинський, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, В. Краєвський, М. Поташник, А. Щербакова та ін.), розкриваючи функції педагога (інформаційну, комунікативну, організаторську, конструктивну, прогностичну тощо), обґрунтовують важливість проєктивних знань, умінь і навичок.

Отже, усебічне дослідження в педагогіці феномену «проектування виховного процесу» як самостійної наукової проблеми лише розпочалося.

Мета статті – обґрунтувати теоретико-прикладні основи проектування як інноваційної технології управління виховним процесом у школі.

Провідними методами дослідження є теоретико-критичний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, а також порівняння, систематизація, узагальнення здобутої інформації з метою вивчення сутності, структури та особливостей використання проєктної технології в управлінні виховним процесом у школі.

Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтоване конструювання системи параметрів майбутнього об'єкта або якісно нового стану чинного проєкту-прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану чи процесу в єдності зі шляхами його досягнення [6].

Обґрунтовуючи «проектування» як категорію та технологію управління виховним процесом на теоретико-методологічному рівні, слід підкреслити, що для педагогічної науки інтерес становить соціологічне та психологічне уявлення про феномен проектування, що характеризується цілеспрямованістю, системністю, результативністю, узгодженістю дій всіх суб'єктів виховання.

Цілеспрямованість виховного процесу досягається його проектуванням і визначенням низки необхідних умов ефективного та успішного його управління. У цілому психолого-педагогічний проект включає в себе такі моменти:

- виявлення проблем за їх спільними ознаками на основі аналізу інформації про освітньо-виховне середовище (зовнішнє і внутрішнє);
- фіксація рівневих параметрів результатів виховання і порівняння їх з формами роботи;
- формування попередньої діагностичної гіпотези на основі первинної класифікації та обробки одержаної інформації;
- установлення зовнішніх і внутрішніх причин, що породжують проблеми й відхилення у цілісному розвитку вихованців;
- визначення кінцевого результату та його остаточна інтерпретація.

Результатом педагогічного проектування має бути не той об'єкт або суб'єкт, який має бути створений або сформований, а лише його проект. Проектування виховного процесу є складним, багатоаспектним об'єктом дослідження. Розглянемо деякі з них. Передусім воно становить собою багатостадійний (багатокомпонентний і багатетапний) динамічний, послідовний процес, що відбувається в часі. Система, що реалізує його, є динамічною організаційно-педагогічною системою (як процес і як результат). Як процес, проектування передбачає низку етапів, а результатом цього процесу є розроблений проект. З позицій кібернетики – це керований процес, отже, система проектування є керованою організаційно-педагогічною системою. Мета її полягає у створенні й реалізації оптимального виховного процесу, побудованого на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, який найефективніше забезпечував би запити держави та особистості щодо реалізації мети виховання.

З позицій інформатики проектування виховного процесу є процесом одержання потрібної інформації та здобуття знань, процесом синтезу нових знань на основі відомої інформації та інновацій; з позиції організації – це багаторівневий (ієрархічний) процес прийняття рішень, а в процедурному плані становить собою багатоплановий процес активної міжсуб'єктної взаємодії педагога і вихованців.

У нашому розумінні педагогічне проектування виховного процесу – це попереднє цілеспрямоване творче визначення і конструювання програми діяльності суб'єктів педагогічного процесу у їх взаємодії, яка спрямована на забезпечення особистісно розвивального підходу у вихованні підростаючого покоління.

Специфічними особливостями проекту виховної діяльності в школі є:

1. Проект описує ще не існуючі об'єкти. Тому опис чинного виховного процесу, навіть найбільш детальний, не є його проектом.
2. Педагогічний проект передбачає єдність теорії та практики організації виховної діяльності.
3. В основі проектування виховного процесу лежить особистісно розвивальна взаємодія.
4. Проект може бути реалізований. Тому лише такий опис виховного процесу, який може бути реалізований на практиці, розглядається як проект.
5. Проект має бути нормативним, тобто з фіксацією доступного рівня виконання відповідних дій.

Крім загальних принципів виховання, які визначають результативність проектування (єдності національного і загальнолюдського, природовідповідності, активності, народності, культуровідповідності, самодіяльності і творчої ініціативи, демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації, єдності навчання

й виховання, гармонізації родинного та суспільного виховання), слід виділити й особливі його принципи: принцип особистісних пріоритетів та принцип саморозвитку. Принцип особистісних пріоритетів означає, що побудова проекту виховної діяльності має бути спрямована на врахування рівнів розвитку суб'єктів взаємодії, виховального середовища, особливостей функціонування навчального закладу. На практиці не існує двох однакових виховних систем, процесів і ситуацій, навіть якщо вони в чомусь і подібні. Тому незорієнтованість проектів на особистість вихованця веде до породження бездушних проєктів. Створення проекту має бути підкорено реальним потребам, інтересам і можливостям учнів.

Принцип саморозвитку спроектованих систем, процесів і ситуацій означає створення їх динамічними, гнучкими, здатними під час їх реалізації до змін, перебудови, корекції, управління.

Проектування виховного процесу розглядається нами як неперервна дія. Інакше кажучи, кожний проєкт треба розглядати як крок до створення того об'єкта або суб'єкта, який найбільш повно відповідає суспільній потребі. Стосовно проектування виховного процесу це означає, що будь-яка реалізація проекту не має розглядатися як кінцева. Будучи апробованим, він служитиме для створення більш ефективних проєктів. До того ж у сфері виховання проектування торкається всіх компонентів, починаючи від планів та програм і закінчуючи цілісним виховним процесом.

Для характеристики педагогічного проектування суттєвим є опис як самої діяльності, так і її результату. Інакше кажучи, потрібно дати опис системи дій, які виконують проєктувальники, а також результатів цих дій, тобто проекту. Наявність проекту дозволяє в узагальненому вигляді, тобто у взаємозумовлених і систематизованих зв'язках, представити низку складових успішності управління виховним процесом. Це передусім вимоги щодо необхідності та достатності (тобто доцільності) обраних ідеальних цілей виховання, уявлення про послідовність дій, що ведуть до їх досягнення з конкретним визначенням проміжної мети та завдань, критеріїв оцінки одержаного результату тощо. Згідно з цим модель педагогічного проекту включає в себе:

1. Опис стану об'єкта педагогічного управління, стосовно якого проєктується виховна діяльність (до початку цієї діяльності та прогнозований його стан в кінцевому результаті).
2. Опис проблем, пов'язаних зі станом об'єкта педагогічного управління, та аналіз чинників, що їх породжують.
3. Прогноз динаміки переходу об'єкта з первинного стану в бажаний з визначенням критичних етапів та індикаторів зміни контрольованих властивостей.
4. Перелік прийомів та засобів впливу на чинники, що визначають стан об'єкта.
5. Опис засобів контролю змін стану об'єкта.
6. Визначення періоду дії проекту з виділенням контрольних етапів.
7. Опис засобів усунення недоліків у самому проєкті, його корегування.

Отже, проектування виховного процесу є етапом, який передуює безпосередній роботі, спрямовує на реалізацію виховних цілей та завдань. Він є саме тим засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів виховної діяльності закладу за певних умов та на деякий період, тобто є науковою основою управління виховним процесом.

Проєкт є певною формою активного попередження процесу та результату виховної діяльності. У цьому розумінні він постає тим засобом, за допомогою якого може здійснюватися регулювання та контроль за ходом виховної роботи.

Проєкт конкретизує та робить виразним педагогічне «обличчя» закладу освіти. В умовах змістовної та організаційної спеціалізації загальноосвітніх навчальних закладів розв'язання цього питання вкрай важливе. Центральна ідея, ідеальна мета, бажаний рівень і перспективна лінія лежать в основі девізу установи освіти та є ядром самого

проекту. Згідно з цими ознаками може бути здійснено й оцінювання її орієнтації, результатів діяльності та унікальності педагогічного досвіду.

Проект, до розроблення якого залучалися всі педагогічні працівники навчального закладу, стає програмою діяльності, що об'єднує зусилля всіх членів колективу в єдину систему та конкретизує місце кожного в її структурі. Ступінь залучення співробітників до розроблення та реалізації проекту є індикатором його благополуччя як організаційної та управлінської системи.

Проект, що містить опис ідеального стану об'єкта та шляхів досягнення цього стану, є тим засобом, за допомогою якого процес організації виховної діяльності закладу освіти стає прогнозованим та алгоритмізованим. Цей факт сам по собі дає змогу конкретизувати параметри контролю за розвитком виховного процесу та зменшити ризик суб'єктивності оцінок керівників різного рівня.

Розгортання діяльності навчального закладу згідно з попередньо розробленим проектом дає змогу систематизувати введення інновацій та корекцій у виховний процес. Оцінювання їх доцільності здійснюється через співвідношення зі змістом проекту.

Наявність проекту також полегшує вироблення критеріїв щодо підбору кадрів, оскільки місце кожного виконавця визначається змістом проекту. Результати діяльності педагогічних кадрів визначаються, виходячи не з розрізнених критеріїв, а із забезпечення конкретних функцій, які окреслені в проекті та позитивної динаміки розвитку школярів.

Творчий підхід до розроблення проекту унеможливує прожектерство та необґрунтовані ілюзії щодо організації та планування виховного процесу, бо останнє будується, виходячи з об'єктивних даних про вихідну ситуацію, та передбачає постійний контроль за змінами в цій ситуації.

Таким чином, виходячи з викладених положень, можна сформулювати головну мету проектування виховного процесу. Вона полягає у створенні обґрунтованої системи параметрів стану об'єкта педагогічного управління, даних у динаміці, з урахуванням факторів, що регулюють та визначають цей стан, а також засобів регулювання.

Ефективність проектування виховного процесу визначається низкою організаційно-педагогічних умов: 1) забезпечення пріоритетності виховання серед педагогічних пріоритетів; 2) сприйняття, усвідомлення та реалізація педагогічними працівниками нової парадигми виховання; 3) створення та цілеспрямоване використання виховного середовища; 4) урахування в процесі складання проекту регіональних особливостей, специфічних умов діяльності навчального закладу.

Отже, педагогічне проектування як процес попередньої розробки основних деталей передбачуваної діяльності учнів та педагогів робить виховну діяльність у школі технологічною. У процесі й завдяки проектуванню створюється педагогічна технологія, яка забезпечує розвиток учасників виховного процесу, робить його особистісно розвивальним. Забезпечення успішності проектування потрібно поєднувати з тими організаційно-педагогічними умовами, за яких досягається органічне поєднання двох способів соціалізації – стихійного і регульованого, що дає можливість перетворити виховний процес з маловпорядкованої сукупності дій педагогів на цілісну суб'єкт-суб'єктну взаємодію, робить управління виховним процесом адресним, усвідомленим у визначенні виховної стратегії.

Перспективи подальшого дослідження означеної проблеми вбачаємо в розкритті специфіки особистісного проектування, обґрунтуванні характерних ознак проектування виховного процесу та виховної системи школи.

Література:

1. Коберник О. М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі : навч.-метод. посіб. / О. М. Коберник. – К. : Науковий світ, 2001. – 345 с.
2. Коберник О. М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі / О. М. Коберник. – К. : Науковий світ, 2003. – 230 с.

3. Проектна технологія: теорія, історія, практика / О. М. Коберник. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – 229 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1986. – 609 с.
5. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу / А. С. Макаренко // Твори: [в 7 т.]. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1954. – 382 с.
6. Социальное проектирование / [Ж. Т. Тощенко, Н. А. Аитов, Н. И. Лапин]. – М.: Прогресс, 1982. – 254 с.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: [в 5 т.]. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 149-418.

Коберник А. Н.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАК ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНАЯ ОСНОВА И ИННОВАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ В ШКОЛЕ

Цель статьи заключается в обосновании теоретико-прикладных основ проектирования как инновационной технологии управления воспитательным процессом в школе. Используются следующие методы исследования: теоретико-критический анализ философской, психолого-педагогической литературы, а также сравнение, систематизация, обобщение полученной информации. Доказано, что традиционно воспитательный процесс представлялся теоретиками и осуществлялся на практике как моносубъектный, который отражает внешнюю сторону воспитательного процесса, только деятельность воспитателя. Управление воспитательным процессом осуществляется без глубокого анализа, не определяются стратегические и тактические цели и педагогические задачи воспитания. А это связано с проектированием личностно развивающегося взаимодействия, которое рассматривается как предварительное целенаправленное творческое определение и конструирование программы деятельности субъектов педагогического процесса в их взаимодействии, направленной на обеспечение личностно развивающегося подхода в воспитании подрастающего поколения.

Ключевые слова: проектирование, управление, воспитательный процесс, принципы, общеобразовательная школа, проектная технология, воспитание, педагогические условия.

Kobernyk A. N.

PROJECTING AS A THEORETICAL AND APPLIED BASES AND INNOVATIVE TECHNOLOGY OF EDUCATIONAL PROCESS MANAGEMENT IN A SCHOOL

The article deals with the analysis of theoretical and applied bases of projecting as an innovative technology of educational process management in school. The following methods of investigation are used: theoretical and critical analysis of philosophical, psychological and pedagogical literature as well as comparing, systematization, generalization of information. It is proved that traditionally educational process was considered by theorists and was realized in the practice as monosubjective that shows a formal side of educational process, only teacher's activity. Educational process management is realized without its deep analysis, strategic and tactic purposes and pedagogical educational tasks are not defined. It is connected with a projecting of individual developing interaction that is considered as preliminary purposeful creative modeling of the programme of the activity of pedagogical process participants in their interaction aimed at the realization of personal developing approach in a young generation education. The purpose of educational process projecting is in the creation of a grounded system of parameters of the state of a pedagogical management object given in dynamics taking into consideration factors which regulate and define this state and also regulating devices. It is stated that specific peculiarities of educational activity project in a school are as follows: 1. A project describes the objects which are not existed yet. That's why the description of existing educational process, even the most detailed, is not its project. 2. Pedagogical project means the unity of theory and practice of educational activity organization. 3. Personal developing interaction is in the bases of educational process projecting. 4. A project can be realized. That's why only such description of educational process which can be realized on the practice is considered as a project. 5. A project must be normalized i.e. to fix accessible level of necessary actions completion.

Effective educational process projecting is determined by the following organizing and

pedagogical conditions: 1) providing priority of education among pedagogical priorities; 2) consideration, understanding and realization of new educational paradigm by a pedagogical staff; 3) creation and purposeful usage of educational environment; 4) providing regional peculiarities, specific conditions of educational establishment activity in the process of project making.

Keywords: projecting, management, educational process, principles, general school, projecting technology, education, pedagogical conditions.

УДК 378.147.227

Morska L. I.*

WHAT SHOULD TEACHERS DEVELOP IN THEIR STUDENTS – COMPETENCIES OR INTELLIGENCES?

The article investigates the notions of the competence and the intelligence in their relatedness and interdependence. The approaches to the study of student's intelligences have been analyzed. It has been proved that there exist three main approaches to understanding the essence of the intelligence: nature approach which treats intelligence as a brain quality of inherited character; the nurture approach explaining the intelligence as the personal quality gained through individual experience and learning; the compromise approach which suggests the inborn qualities of intelligence but enhanced and developed through learning. The term «competence» has been viewed as a more complex phenomenon which needs specific pedagogical procedure based on the developed intelligences.

Keywords: intelligence, competence, competency, nature approach, nurture approach, student's behaviour, intelligence theories.

When a child is seen spending a great deal of time playing some musical instrument, there usually goes a comment concerning a great deal of interest that a child has got, implying here an inner condition by which the behaviour is accounted for. But when a child is reluctant to do something no matter what kind of pressure the parents or teacher would put him/ her under, we say that this happens because he has got a «strong will», and as a result we believe that the behaviour has received appropriate explanation. When we see that the child copes pretty comfortably with any social situations with complete readiness and looks for such relationships, we say that it is because he possesses a strong «sociability» trait, which is also considered to be some internal personality process.

Thus, a child who learns very well, who displays verbal capacity, who can solve problems easily, and the like, is believed to be able to do all these actions because he seems to be very intelligent. Similar to other cases, it is generally agreed that the observable behavioural skill of the child is a function of some kind of internal personal quality – the intelligence of the child.

Thus, concepts such as «will», «intelligence», «talents», «traits», and so on are viewed as merely terms in our language – but whether they can explain the peculiarities of a person's behaviour needs to be proved since to explain behaviour one must be able to state the conditions that lead to such behaviour, the condition under which it will be evident or visible and expressed.

Our concepts of human behaviour help determine the way we behave toward people in many different situations. Our conceptions actually constitute a social theory from which we derive our social actions towards social problems, our rules of everyday social intercourse, as well as our scientific actions in the study of human behaviour.

Speaking generally, it should be debated whether the fundamental aspect of the common conception of intelligence is a personality process of organic origin or the one that can be developed or learned. As far as in our common language the organic events are left unspecified and it is simply assumed that people have inherited in some measure an internal,

© Morska L. I.